

nametnuti sistemi mišljenja

(razgovor s tomasom gubakom)

● *Postoje zagovornici i protivnici koncepta kulturnog ili medijskog imperijalizma. Kojoj strani Vi pripadate. Smatrate li da ovakvi imperijalizmi postoje?*

— Bez ikakve sumnje, da. Verujem da postoje procesi i snage koji se mogu identifikovati kao „medijski imperijalizam“ i „kulturni imperijalizam“. Njihova je sličnost u tome što im je implicitni cilj da nametnu određeni model verovanja, ekonomskog sistema, ili bilo šta drugo da je u pitanju, i to na zemlje koje primaju uticaje. Kulturni imperijalizam ne postoji samo kroz rad masovnih medija, već i pored njih. To se vrlo dobro vidi kroz ekspanziju tržišnog sistema usluga.

● *Nije mi poznato da je ponuđena koherentna definicija kulturnog ili medijskog imperijalizma. Kako biste ih Vi definisali?*

— Mislim da se medijski imperijalizam mora posmatrati kao nametanje sistema mišljenja, i to ne samo putem masovnih medija. On teče jednim delom i kroz nametanje religioznih doktrina snagom inostranih religija, ili kroz obrazovni sistem, snagom lokalnih škola, nastavnika i obrazovnog sistema. Medijski imperijalizam deluje i kroz ono što se uobičajeno smatra za masovne medije: kroz novinske agencije, radio i televizijske programe, knjige, magazine, filmove i slične stvari.

● *Mnogi ljudi se u vezi s ovim fenomenom vraćaju ispitivanju tehnologije. Mislite li da ove vrste „imperijalizma“ imaju veze i s klasnom strukturom najmoćnijih zemalja, odnosno s tom strukturom u zemljama u razvoju?*

— Tehnologija je u velikoj meri proizvod specifičnih potreba određenog političkog i ekonomskog sistema. Ona se ne pojavljuje spontano, nije pala na Zemlju s neba. Tehnologija nije ni proizvod briljantnog pojedinca koji na njoj radi potpuno izolovan u svojoj laboratoriji. Ona je rešenje za određene probleme u proizvodnji i distribuciji, koji nastaju s datim ekonomskim sistemom. U tom smislu, tehnologija jeste povezana s klasnom strukturom koja postoji u jednoj zemlji. I kada se ona izvozi, onda se u suštini izvozi, da tako kažem, bitan nusproizvod klasne strukture.

● *U tom slučaju veoma je teško govoriti o promeni imperijalističkih odnosa u svetu. Jer, preko monopola na tehnologiju, samo nekolicina*

zemalja i njihovih klasnih struktura ostvaruje svetsku dominaciju!

— Sve nove stvari koje se zahtevaju, kao nov međunarodni informativni i komunikacioni poredak, na primer, moraju da se oslone na suštinsku preraspodelu onoga što se može smatrati za „intelektualno bogatstvo“. To je jasno, kao što mora da se izvrši preraspodela bogatstva u ekonomskom smislu. Novi međunarodni informativni i komunikacioni poredak mora, takođe da bude razvijanje novih načina upotrebe onoga što je sada već poznata tehnologija. Televizijski sistemi, recimo, ne moraju da funkcionišu na onaj način kao što to rade u Severnoj Americi ili Evropi. Može da se dođe do sasvim drugačijih načina njihove upotrebe. To su, mislim, preduslovi za uspostavljanje nove vrste informativnog poretka. On bi bio, dakle, redistribucija znanja, preraspodela funkcija samih medija, na osnovu kojih će se omogućiti nove forme demokratske participacije. To može da se ostvari između ostalog, i stvaranjem novih vrsta medijskih formi koje sada ne postoje, ili stvaranjem novih načina njihove upotrebe.

● *To mi govori da ste uvereni da autentične potrebe i želje naroda moraju da budu ispred tehnologije, da se ona mora prilagođavati njima, a ne obrnuto?*

— Mislim da je, tradicionalno, tehnologija nusproizvod kulture. Ponekad, ona je u stanju da oblikuje ono što će društva i ljudi činiti. Ali, tačnije stanovište, koje treba zauzeti, jeste da je i ona proizvod određene klasne strukture.

● *Mnogo godina bavili ste se posebno filmskom industrijom. Da li se može govoriti i o nekoj vrsti „filmskog imperijalizma“ u svetu?*

— Ako posmatramo međunarodnu distribuciju filmova, videćete da ona postoji na više nivoa. Prvo, postoje određeni regionalni modeli distribucije filmova. Recimo, regionalni model na Bliskom istoku, na Dalekom istoku, u Latinskoj Americi, itd. Taj model utiče na protok filmova između određenih zemalja i vrlo je dobro omeđen u datoj geografskoj oblasti. Kao ograničenja protoka javljaju se jezik, religija, kultura ili nešto slično. Povrh tih regionalnih modela, postoji svetski model, i on je u velikoj meri pod dominacijom američkih kinodistributera. Oni odlučuju o vrsti filmova koji će ući u „mlin“ i biti distribuirani, odnosno, u skladu s tim, da li će

Tomas Gubak (Thomas Guback) je profesor u Institute of Communication Research na University of Illinois, Champaign. Pripada grupi demokratskih istraživača masovnih komunikacija. Autor je nekoliko studija o filmskoj industriji u SAD. Na našem jeziku objavljeno: *Komunikacije i svijest*, u zborniku „Društenost komunikacije“, Zavod za kulturu Hrvatske, Zagreb, 1978. Poznatije knjige:

„Film as International Business“, in Armand Mattelart and Seth Siegel (eds.): *Communication and Class Struggle, Volume 1: Capitalism, Imperialism*; New York, International General, 1979, pp. 359–367.

„The International Film Industry“, in George Gerbner (ed.): *Mass Media Policies in Changing Cultures*; New York: John Wiley and Sons, 1977, pp. 21–40.

„Hollywood's International Market“, in Tino Balio (ed.): *The American Film Industry*; Madison: The University of Wisconsin Press, 1976, pp. 387–409.

„Reporting or Distorting – Broadcast Network News Treatment of a Speech by John F. Kennedy“, in Harry Skornia and Jack Kitson (eds.): *Problems and Controversies in Television and Radio*; Palo Alto: Pacific Books, 1968, pp. 347–358.

upošte biti proizvedeni. Struktura međunarodne distribucije zavisi od vrste procesa, vrste odluka koje donose filmski proizvođači, odnosno, od toga šta oni misle da može biti dugoročni profitonosni poduhvat.

● *Šta se može učiniti kao kontrateža takvim procesima? Mnoge zemlje podupiru domaću filmsku proizvodnju, uvode restriktivne mere, s ciljem da je održe u konkurenciji.*

— Osim restriktivnih mera, ima i drugih načina. Vlada SAD ima dugu tradiciju borbe protiv različitih restriktivnih mera u ostalim zemljama. Međutim, osim njih, vrlo je važno da domaća filmska industrija neke zemlje bude postavljena na finansijski zdrave temelje, i da pored infrastrukture postoje i ljudi koji su u stanju da film koriste na vrlo kreativan način i u skladu s bitnim društvenim potrebama. Uočava se da otpor sadašnjem svetskom stanju uzima dva oblića. Recimo, u Latinskoj Americi postoji tradicionalan otpor u kojem lokalni kapitalistički, buržoasni interesi žele da se suprotstave internacionalnim interesima iste grupacije (klase). To je neka vrsta konflikta unutar različitih segmenata kapitalističke klase – njenog međunarodnog segmenta protiv nacionalnog. Mislim da je zemljama u kojima nema ovih grupacija potrebna druga vrsta otpora. On mora da se zasniva na premisi stvaranja filmske strukture – ne želim da kažem filmske industrije – koja bi na neki način odgovarala lokalnim potrebama i bila otvorena za demokratsku vrstu participacije. Ako to znači da će se filmovi stvarati na povremenoj promenljivoj osnovi, i da se mora destrukuirati i deindustrijalizovati filmska proizvodnja, onda to treba i učiniti. Nema nikakvog pravila prirode, nije nikakva „božja zapovest“ koji nalažu da filmska industrija treba da radi 24 časa dnevno. To je samo način na koji ona radi u kapitalističkim zemljama.

● *Postoje li pokazatelji o razmeri sukoba, kako kažete, međunarodnog i nacionalnih segmenata kapitalističke klase? Kakvi su profiti vodećih američkih filmskih kompanija?*

— U poslednjih petnaest do dvadeset godina, ustanovljena je tradicionalna cifra, da otprilike 45 odsto prihoda od predstava američkih filmskih kompanija dolazi iz prekomorskih zemalja, uključujući Kanadu. To znači da oko 55 odsto dospeva za domaćeg tržišta u SAD. Ovo je tokom vremena vrlo stabilna raspodela filmskih

prihoda. To je pokazatelj, mislim, i o nadmoćnoj situaciji koju uživaju američke kompanije. One veoma mnogo zavise od inostranog tržišta, što je samo drugi način da se kaže, da su one tim tržištem u velikoj meri „zarobljene“.

● *Ako predlažete neku vrstu demokratizacije proizvodnje filmova, imate li ideju kako se to može ostvariti u zemljama u razvoju?*

— Za mene bi bilo vrlo teško da ponudim bilo kakvu vrstu univerzalne matrice. Potrebno je samo uspostaviti principe demokratske participacije, a kako će ih neka zemlja dalje razvijati, zaista zavisi od njenih društvenih i istorijskih uslova, od njenih potreba i od toga šta želi da ima. Takođe, treba da se vodi računa o strukturi ostalih medija koji se pojavljuju. Televizija ili obrazovni sistem mogu da dovedu do toga da, na primer, najbolji način rada tih institucija bude srastanje sa filmom na neki sasvim nepoznati način. To ne može da bude model za nekoga ko živi u SAD, mada su se i tu film i televizija spojili kroz kablovsku televiziju. Ali, ima i drugih načina na koje ove industrije mogu da se povežu. Naravno, radnici u njima treba da ostvare odgovarajući uticaj, kao što to treba da učini sam narod.

● *Kako se mogu, na tim osnovama, dalje ukidati pretpostavke medijskog i kulturnog imperijalizma?*

— Potrebno je da podvučemo da ono što se zove nov međunarodni informativni i komunikacioni poredak, predstavlja samo jedan aspekt neprekidnog prevrednovanja onoga što bi trebalo da budu funkcije masovnih medija. Ako pogledamo unazad, pre 500 ili 600 godina, pojava kapitalizma je sama na neki način stvorila određenu vrstu novog informativnog poretka u svetu, potpuno izbacujući crkvu i njenu ulogu. Kapitalistički poredak je uzeo iz ruku crkve i države proizvodnju i širenje znanja, i stavio ih je u privatni sistem komercijalizovanih usluga. To je bio način da se definišu funkcije komunikacije, a pokazalo se da je to za kapitalistički sistem bio vrlo velik i vredan uspeh. Ono što se događa danas, samo je drugi način na koji se ponovo redefiniše funkcionisanje masovnih komunikacija. U stvari, to je nastavak dugačkog, istorijskog kontinuiteta. Danas mi svakako ima-

mo druge grupe koje definišu šta bi trebalo da budu funkcije komunikacija, pri čemu kapitalističke zemlje, a posebno one koje su zadržale monopol na znanje i komunikacioni sistem, misle da samo one imaju na to pravo. To je, naravno, pogrešno, jer je ovo kontinuiran proces, ali su subjekti promenjeni.

● *Upravo te zemlje iznose svoje argumente protiv novog međunarodnog informativnog i komunikacionog poretka pod zastavom „slobodnog protoka informacija“. Koji su argumenti protiv takve njihove ideje?*

— „Slobodni protok informacija“ je slogan, i kao takav, mora da bude demaskiran. To je, takođe, vrlo konfuzan slogan. Ni sada nema slobodnog protoka informacija, čak ni među kapitalističkim zemljama, ni unutar njih. Celokupna komunikacija zavisi od selekcije. Selekcija je zasnovana na sistemu vrednosti. U skladu s tim, kada neko komunicira, to je uvek selekcija onoga što se komunicira i onoga što se ne komunicira. Toliko za početak, o „slobodnom protoku“. Takođe, ako reč „slobodan“ uzmete u ekonomskom, pre nego u nekom pravnom ili političkom smislu, ne radi se o dobrima koja su slobodno na dohvataju ruke, već o dobrima i uslugama koji se prodaju. A to je u kapitalističkim terminima i sama informacija danas. Dakle, to je protok usluga koje su ponudene na prodaju.

● *Dakle, otvara se pitanje kome biste dali moć da u društvu obavli tu uvek postojeću selekciju?*

— Ono što podrazumeva „donošenje odluka“ moralo bi da bude razrađeno u demokratskoj formi u svakoj zemlji ponaosob. Teško je bliže odrediti kako bi te forme trebale da deluju, jer, kao što sam rekao ranije, sve zavisi od istorijskih uslova i tradicije u zemlji. Opšti princip bi morao da bude — da postoji neki vid demokratske participacije pre nego način donošenja odluka „od vrha na dole“. Postoji velika konfuzija ako se u prvi plan istakne razlika koja postoji između komercijalnih sistema, kao što su televizijske kompanije u SAD, i javnih TV — sistema, koji ne deluju na komercijalnim principima, kao što su Public Broadcasting, BBC ili neke druge javne korporacije u Zapadnoj Evropi. Ove

druge mogu biti oslobođene uticaja komercijalizma, ali sve zajedno imaju jednu zajedničku osobinu. I jedne i druge imaju sistem odlučivanja „od gore na dole“, i narod ima vrlo mali pristup njihovim sredstvima za proizvodnju. Čak i u SAD se sada javljaju izuzeci. To je jedno ili dva tuceta „komunalnih radio — stanica“ koje ne rade na komercijalnim principima, i nisu u sastavu PBS. One su otvorene za participaciju građana za koje rade i u osnovi su „dobrovoljne stanice“, jer ni zaposleni u njima nemaju platu. To je, recimo, jedan model, ne i jedini model, za alternativni način delovanja radio — difuzije.

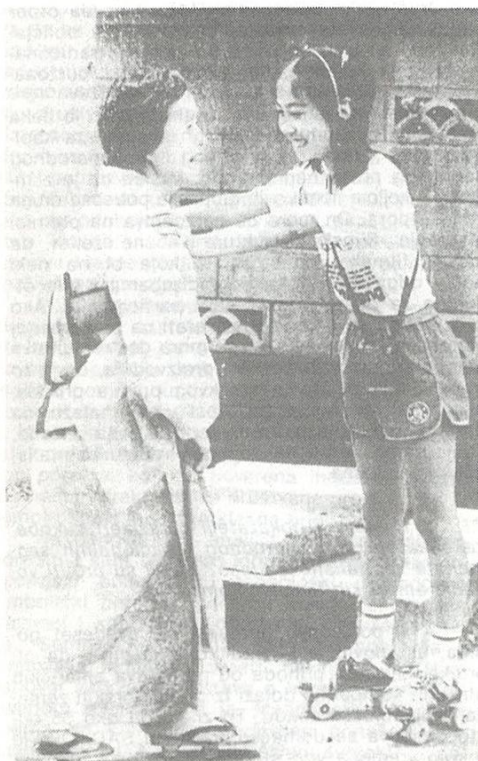
● *Izgleda da se ne slažete s onom linijom teorijskog mišljenja koja se zalaže za iznalaženje modela opšte važnosti i za njihovo obavezno primenjanje?*

— Ne mislim da postoji nekakav model koji bi se obavezno sledio, već da postoji opšti princip koga valja slediti. Kada se on razrađuje, treba da se vodi računa o tradicionalnim i kulturnim aspektima svakog društva. Vrlo često, kada raspravljamo o marksističkim principima sa svojim studentima, oni pitaju: Kako bi Marks danas organizovao ekonomiju? Moj je odgovor da niko ne može da predkaže kako ekonomija mora da bude organizovana, pogotovu to nije mogao Marks, kao što nije mogao ni Adam Smit. Ono što treba da se istakne, to je da postoji generalni princip koji mora da se razradi prema uslovima u svakoj posebnoj zemlji.

● *Na čemu sada radite, šta ćete istraživati i o čemu ćete pisati?*

— Moj trenutni interes je istraživanje strukture filmske industrije u SAD, i posebno, utvrđivanje veza između nje i centara finansijske moći. Tradicionalni način istraživanja medija u SAD, koji su razvili liberalni istraživači, bio je da se utvrdi ko poseduje koju kompaniju. To je bilo primenjeno ne samo na filmske kompanije, već i na sve druge masovne medije. Ja bih želeo da učinim korak dalje od istraživanja vlasništva u medijima, tako što bih tragao za putevima kojima finansijska moć usmerava komunikacije u jednom ili drugom pravcu. Mislim da je to oblast istraživanja koja uopšte nije razvijena ni u SAD, niti u drugim delovima sveta.

Razgovarao: MIROLJUB RADOJKOVIĆ
(Šampejne, 10. oktobra 1984.)

tematski blok »kulturni imperijalizam...« pripremio
miroljub radojković

